

kı kavramları arasındaki yapısal ilişkiyi ortaya koymaktadır (T trc. Selâhattin Ayaz, *Kur'an'da Dini ve Ahlâki Kavramlar*, İstanbul 1984). 6. *A Comparative Study of the Key Philosophical Concepts in Sufism and Taoism: Ibn Arabi, Lao Tzu, Chuang Tzu* (Tokyo 1966, 1967). Bu kitapta, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin özellikle *Fuṣūṣu'l-ḥikem*'inin muhtevası incelenerek savunduğu fikirlerle Taoist filozofların düşünceleri arasında karşılaştırma yapılmaktadır (T trc. Ahmet Yüksel Özemre, *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar Kavramlar*, İstanbul 1998). 7. *The Concept and Reality of Existence* (Tokyo 1971). İslâm düşüncesinde varlık-mâhiyet probleminin ele alındığı eserde İbn Sînâ, Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Molla Sadrâ'nın temsil ettiği varlıkçı metafizikle Şehâbeddin Sühreverdî el-Maktûl'un mâhiyetçi metafiziğinin karşılaştırmalı incelemesi yapılmıştır (T trc. İbrahim Kalın, *İslâm'da Varlık Düşüncesi*, İstanbul 1995). 8. *Islam seitan* ([İslâm'ın doğuşu], Kyoto 1979). Kitabın ilk bölümü yazarın *Mahomet* başlıklı çalışmasının yeni bir edisyonundan ibarettir; ikinci bölüm ise *God and Man in the Koran* adlı eserine dayanır. 9. *Islam tetsugaku no genzô* ([İslâm felsefesinin kökleri], Tokyo 1980). İbnü'l-Arabî'nin düşüncesine giriş mahiyetinde olup *The Concept and Reality of Existence*'in vahdet-i vücûda ilgili bölümünün Japonca versiyonudur. 10. *Islam bunka* ([İslâm kültürü], Tokyo 1981). Yazarın 1981'de İslâm kültürünün temel yapısı üzerine verdiği üç konferansın metinlerinden oluşmaktadır. 11. *Koran o yamu* ([Kur'an'ı okumak], Tokyo 1983). Kur'an üzerine hermenötik (tefsirî) bir incelemedir. 12. *Imi no fukami-e* ([Anlamanın derinliğine doğru], Tokyo 1985). Değişik konulara dair sekiz denemeden oluşan eserin iki denemesi İslâm'la ilgilidir. Bunların ilki Şiflik'te şehid kavramını, ikincisi de Aynü'l-kudât el-Hemedânî'nin felsefesiyle sınırlı olarak süfilikte felsefî dil konusunu ele almaktadır.

İzutsu'nun diğer eserleri de şunlardır: *Shinpi-tetsugaku* ([Mistisizm felsefesi], Kyoto 1949, 1978); *Roshiateki ningen* ([Rus insanı], Tokyo 1953, 1978); *Language and Magic Studies in the Magical Function of Speech* (Tokyo 1956); *The Interior and Exterior in Zen Buddhism* (Dallas 1975, 1984); *Towards a Philosophy of Zen* (Tahran 1977); *The Theory of Beauty in the Classical Aesthetics of Japan* (Boston 1981); *Ishiki to honshitsu* ([Bilinç ve mâhiyet], Tokyo 1983); *Eichi*

no daiza ([bu isim İbnü'l-Arabî'nin *Fuṣūṣu'l-ḥikem*'inin Japonca karşılığıdır], Tokyo 1986); *Celestial Journey: Far Eastern Ways of Thinking Comparative Studies in Buddhist, Taoist, Confucian Philosophy* (Ashland 1988, 1994, 1995).

Bunların dışında Molla Sadrâ, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hâdî-i Sebzevârî gibi düşünürlerden çeviriler yapan İzutsu bazı İslâmî eserlerin neşrini de gerçekleştirmiştir. Çeşitli dergilerde yayımlanan makalelerinin bir kısmı ölümünden sonra bir araya getirilerek *Creation and Timeless Order of Things: Essays in Islamic Mystical Philosophy* başlığı altında William C. Chittick'in önsözüyle birlikte neşredilmiştir (Ashland 1994).

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Armağan, *Gelenek ve Modern Arasında*, İstanbul 1995, s. 185-199; M. Takeshita, "Japanese Works of Toshihiko Izutsu with Special Reference to Reading the Koran", *Annals of Japan Association for Middle East Studies*, sy. 2, Tokyo 1987, s. 491-502; Mehdi Muhakkak, "İzûtsû hem ref left", *Tahkikât-ı İslâmî*, VII/1, Tahran 1371 hş., s. 155-164; Nasrullah Pürcevdî, "Âharîn-i Didâr bâ Profesör İzûtsû", *Neşri Dâniş*, XIII/2, Tahran 1371 hş., s. 2-8.

İBRAHİM KALIN

İZVORNİK

Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nde
tarihi bir kasaba olan
Zvornik'in Osmanlı dönemindeki adı.

Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin kuzey-doğusunda, bugünkü Sırbistan ile Bosna-Hersek sınırında Drina nehrinin sol tarafında yer alır. Nehrin öbür tarafında Sırbistan sınırları içinde bulunan kasabaya ise Bosna'daki Zvornik'le karışmaması için Mali Zvornik adı verilmektedir. Kasabanın merkez olduğu idarî bölgedeki altmış yedi yerleşim biriminde savaş öncesinde (1991) 81.295 kişi yaşamakta olup nüfusun yaklaşık % 60'ını Boşnak, % 38'ini Sırlar teşkil etmekteydi. Günümüzde Bosna-Hersek'in Sırp bölgesinde (Republika Srpska) kalan kasaba merkezinin nüfusu ise 1991'de 14.584 iken savaş yüzünden müslümanlar ve Hırvatlar burasını tamamen terketmişlerdir. 2000 yılında ferdî olarak geri dönenler varsa da sayıları azdır.

Çok eski bir geçmişi olan yerleşim biriminin bilinen ilk sakinlerinin Kelt asıllı olduğu belirtilir. Daha sonra bölge Roma hâkimiyetine girmiştir. Kaynaklarda Zvornik adına ilk defa 1412'de rastlanır. Bü-tün Ortaçağ kaynaklarında bu adla zikre-

dilen kasabanın taşra kesimi Sub Suonich olarak kaydedilmektedir. 1415-1432 yılları arasında Dubrovnikliler'in nüfuzu altına giren İzvornik'te bu dönemden itibaren gümüş ticareti yaygınlaşmış ve bu ticaret Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Osmanlılar burayı 1460'ta fethettiler, idarî ve askerî açıdan iyi konumda bulunduğu bir kaza merkezi yaptılar. Bosna, Sırbistan ve Macaristan yollarının kesiştiği bir coğrafi özelliğe sahip olan İzvornik, 1480'de aynı adlı sancağın merkezi oldu. Bu dönemde İzvornik'te 550 civarında askerden oluşan bir Osmanlı birliği bulunmaktaydı. Ancak XVI. yüzyılın ortalarına doğru şehrin önemi azalınca asker sayısı da giderek düştü (50 asker) ve güvenlik daha çok mahallî timar sahiplerinin sorumluluğuna bırakıldı. Tuz ve gümüş madenleri bakımından zengin olan İzvornik sancağı 1580 yılından lağvedildiği 1833'e kadar Bosna vilâyetine bağlı idi.

Eğitim, kültür ve mimari açılardan yoğun bir İslâmlaşma hareketine sahne olan İzvornik özellikle 1460-1600 yılları arasında süratle gelişti. 1476'da doksan civarında hâneden oluşan sivil nüfus (yaklaşık 500 kişi) XVI. yüzyılda giderek artış göstermiş ve 1512'de 130, 1533'te 150, 1548'de 460 hâneye yükselmiştir. Özellikle 1533'ten 1548'e kadar on beş yıllık süre zarfında toplam nüfusun 700 dolayından 2300 civarına ulaşması, kasabanın ticarî öneminden ve buraya yönelik göçlerden kaynaklanmış olmalıdır. Ancak bu durum asrın sonuna doğru sarsılmış ve 1600'de nüfus 200 hâneye (1000 kişi) düşmüştür. 1476'da çoğunluğu teşkil eden Hristiyanlar 1600'lere gelindiğinde neredeyse önemsiz hale gelmişlerdir. Nüfus azalmasının pek çok sebebi bulunmakla birlikte başlıcaları, gelişmekte olan Gračanica ve Tuzla ile Srem ve Slavonya'da yeni fethedilen yerlere olan göçlerdir. 1593'te başlayan uzun savaş dönemi de nüfusun azalmasında rol oynamıştır.

İzvornik'in nüfusuyla ilgili 1548'den sonraki kayıtlara göre mevcut 432 müslüman hâne terzi, ayakkabıcı, sarac, ekmekçi / demirci / kasap / sebzeçiler (dördü beraber), mutfaklar ve marangozlardan oluşan meslek gruplarına ayrılmıştır. 1625 tarihli bir Venedik raporu, İzvornik'te sancak beyi ve kadı ile 600 hâneden bulunduğu kaydetmiştir. Bu kayıt, 1664'te İzvornik'e gelen Evliya Çelebi'nin verdiği hâne sayısına (938) yakındır. Bundan hareketle şehirde XVII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yeniden nüfus artı-

şı olduğu söylenebilir. İzvornik Kalesi taş duvarlarla tahkim edilmiştir. Bu tahkimatin fetihten sonra 1491 yılında yapıldığı bilinmektedir. Kaynaklarda o dönemde İzvornik'te altı cami, sekiz tekke, üç hamam, üç han, yedi ilk mektep, üç medrese ve sekiz mescid bulunduğu kaydedilmektedir. Bütün büyük yapıların mimarisi tamamen Osmanlı karakteri taşır. 1491'de İzvornik'teki mimari faaliyetler için harcandığı kaydedilen 31.000 akçe göz önüne alınırsa bu rakamın bütün Balkanlar'da o zamanda benzer işler için harcanan meblağın çok üstünde olduğu anlaşılır. 1874 tarihli bir Rus konsolos raporunda, burada 1354 öğrencisi olan yirmi sekiz müslüman mektebiyle 147 öğrencisi olan bir hristiyan mektebi bulunduğuna belirtilir.

Osmanlı seyyahları şehirdeki yerli sanayi ürünü olarak sadece mühimmatı kaydedenler (mahallelerden birinin adı Cep-hâne mahallesidir). İzvornik'in askerî ve idarî öneminin yanında şehir Saraybosna ile Belgrad'ı bağlayan yol üzerinde bulunan bir ticaret ve alışveriş merkezi olma hususiyeti de taşımaktaydı. 1664'te İzvornik'te üç hanın mevcudiyeti bu konumuna işaret etmektedir. Han sayısı XIX. yüzyılda beşe çıkmıştır.

İzvornik Osmanlı döneminden itibaren üç kesimden ibarettir: Üst (Gornji grad), orta (Srednji grad) ve alt (Donji grad). İlk müslüman yerleşim merkezi İzvornik'in üst kesiminde Fâtih Sultan Mehmed zamanında ortaya çıkmış ve daha o dönemde söz konusu kesimde Fâtih'in adını taşıyan cami yaptırılmıştır. Caminin bulunduğu mahalle, İzvornik'in en eski mahallesi olup 1476 yılından önce burada bir hamam ve 1548'de İzvornik Kalesi içeri-

sinde Yahyâ Bey Tekkesi' nin varlığı bilinmektedir. Ayrıca İzvornik sancak beyi tarafından şehirde bir kervansaray ve Drimjača nehri üzerinde bir köprü yaptırıldığı kaynaklarda belirtilmektedir (Mujezinović, II, 126). XVI. yüzyılın sonuna kadar İzvornik Fâtih Sultan Mehmed, Sultan Süleyman, Hacı Durgut, Hüseyin Bey ve Mehmed Çelebi adlarıyla anılan altı mahalleye ayrılmıştır. Sanat değeri pek olmamasına rağmen şehirdeki en meşhur mimari eser Kâimî Baba olarak da bilinen Şeyh Hasan'ın türbesidir. Şeyh Hasan, Saraybosna'da 1682'de bir halk ayaklanmasına destek olduğu gerekçeyle buraya sürülmüş ve 1691'de İzvornik'te vefat etmiştir. Divanı ve ölümünden sonra çok popüler olan *Vâridât* adlı iki eseri vardır (a.g.e., II, 128-131).

İzvornik 1878'de Avusturya-Macaristan hâkimiyetine geçti. 1918-1944 yılları arasındaki Yugoslavya Krallığı döneminde idarî merkez haline getirildi. II. Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından bombalanan şehir kısa bir süre Hırvat Krallığı sınırları içinde kaldı. 1945'ten 1992'ye kadar Yugoslavya sınırlarına dahil olan İzvornik bu devletin dağılmasıyla Bosna-Hersek Cumhuriyeti topraklarında kaldı. İzvornik, öldürülen müslümanların gömüldüğü toplu mezarların bulunmasıyla tekrar gündeme gelmiş, mevcut otuz altı camiden yirmi beşi savaş sırasında tamamen tahrip edilmiş, şehir merkezinde ise iki cami tamamen, dokuz cami kısmen yıkılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VII, 490-493; Mehmed Handžić, *Književni Rad Bosansko-Hercegovackih Muslimana*, Sarajevo 1934, s. 89-91; Hamid Dizdar, "Pjesnik Hasan Kaimijavoda pobunjenih seljaka i zanatlija u XVII stoljeću", *Glasnik VIS*, II, 138-147; Hamdija Kreševljaković, "Stari Bosanski Gradovi", *Nase Starine*, Sarajevo 1953, I, 7-45; Đoko Mazalić, "Zvonik (Zvornik) stari grad na Drini", *Glasnik Zemaljskog Muzeja*, Sarajevo 1956, XI, 243-278; Muhamed Hadžijahić, *Hasan Kaimija i Njegovo Turbe na Kuli u Zvorniku*, Zvornik 1966, tür.yer.; Desanka Kovačević-Kojić, "Zvornik (Zvornik) u srednjem vijeku", *Godišnjak Društva Istoričara Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1967, XVI, 19-35; a.mlf., "Zvornik", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1971, VIII, 637-638; Adem Handžić, "Zvornik u drugoj polovini XV i u XVI vijeku", *Godišnjak Društva Istoričara Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, XVIII, 141-196; Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na Orijentalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 353-357; Fehim Nametak, "Uvodni Stihovi Kaimijina Divana", *Anali GHB*, II-III, 71-79; Mehmed Mujezinović, *Islamska Epigrafska Bosna i Hercegovine*, Sarajevo 1977, II, 126-132.

NENAD MOAČANIN

İZZEDDİN b. ABDÜSSELÂM

(bk. İBN ABDÜSSELÂM, İzzeddin).

İZZEDDİN EFENDİ, Eşrefzâde

(ö. 1153/1740)

Şeyh, şair ve dinî eserler bestekârı.

1083'te (1672) Bursa'da, günümüzde Baraköy de denilen ve Kestel ilçesi sınırları içerisinde bulunan Barakfakih köyünde doğdu. Asıl adı İzzeddin Ahmed olup Eşrefoğlu Rûmî soyundan Eşrefiyye tarikatı şeyhi Eşref-i Sâî Efendi'nin oğludur. İlk tahsilinin ardından Molla Ahmedzâde Mehmed Efendi'den Arapça, Malkoç Mustafa Efendi'den dinî ilimleri öğrendi. Bu arada babasına intisap ederek tarikat bilgileri edindi ve seyrü sülûkünü tamamlayarak hilâfet aldı. Bursa'da İncirli mahallesindeki Eşrefzâde Tekkesi'ne şeyh tayin edildi. 1137 (1725) yılında oğlu Abdülkadir Necib Efendi ile beraber hacca gitti. İstanbul'a yaptığı bir seyahat esnasında 13 Şâban 1153 (3 Kasım 1740) tarihinde Zeyrek'te vefat etti. Ölüm haberi I. Mahmud'a ulaşınca devlet ricâlinin cenaze namazında bulunması için hatt-ı hümayun çıkardı. Fâtih Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Tophane'deki Kâdirîhâne de denilen İsmâîl Rûmî Âsitânesi'ne defnedildi. Vefatından sonra yerine şeyh tayin edilen oğlu Abdülkadir Necib Efendi ölümüne kadar kırk dokuz yıl bu görevini sürdürmüştür.

Eşrefiyye tarikatının önde gelen şeyhleri arasında yer alan İzzeddin Efendi samimi ve coşkulu vaazlarıyla dikkati çekti. Onun ilâhî aşk konularını işlerken çok defa kendinden geçtiği ve hatta kendini kürsüden aşağı attığı söylenir. Vaazlarındaki samimiyeti III. Ahmed ve I. Mahmud'un dikkatini çekmiş, her iki padişah tarafından saraya davet edilerek iltifat görmüştür.

İzzeddin Efendi'nin İzzî mahlası ile yazdığı ve mürettep bir divanda topladığı (Süleymaniye Ktp., Tâhir Ağa Tekkesi, nr. 398) tasavvufî manzumeleri onun şiir sanatındaki kudretini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan bazı şeyhlerin eserlerine takrizler yazdığı ve tarih düşürmede devrin ileri gelen şairlerinden sayıldığı belirtilir. Müsikiyle de meşgul olan İzzeddin Efendi dinî eserler bestelemiş, ancak bunlardan hiçbirini günümüze ulaşmamıştır. Oğlu Abdülkadir Necib Efendi tarafın-

İzvornik Kâimî Baba Türbesi duvarındaki, Ashâb-ı Khef'in adlarıyla kompoz edilmiş yelkenli gemi tasvirli kitâbe

